

ПИТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ГРУПІ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ: ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ

Савченко Світлана Володимирівна,
викладачка кафедри історичної та громадянської освіти ІПО
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидатка історичних наук

Анотація. У статті висвітлено особливості роботи інклюзивної групи продовженого дня у закладі загальної середньої освіти, організації освітнього процесу та навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, група продовженого дня, заклад загальної середньої освіти.

Останні декілька років тема інклюзивної освіти є однією з найактуальніших в Україні. Інклюзія стала пріоритетним напрямом освітньої політики держави, про що свідчить низка законів, розпоряджень Кабінету Міністрів та наказів Міністерства освіти і науки України, які регламентують організацію інклюзивного навчання, а саме: [Закон України «Про освіту»](#) [7], [Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#) [8], Концепція розвитку інклюзивної освіти ([наказ МОН № 912 від 01.10.2010 р.](#)) [11], [Концепція Нової української школи](#) [10], Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах ([постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15.08. 2011 р.](#)) [19], Положення про інклюзивно-ресурсний центр ([постанова Кабінету Міністрів України № 545 від 12.07. 2017 р.](#)) [18], [Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р.](#) [14].

Сьогодні вже впевнено можна сказати, що інклюзивна освіта орієнтована не лише на активне включення дітей з особливими освітніми потребами до закладів загальної середньої освіти, але й на перебудову системи масової освіти та освітнього

процесу з метою забезпечення освітніх потреб усіх категорій дітей. Влучно про це зазначила Надія Ашинок: «Стратегія розвитку національної системи освіти повинна здійснюватися у контексті сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів та інтегрування національної системи освіти до європейського і світового освітнього простору. Одним із напрямів реалізації цієї стратегії має бути належним чином організована та втілена у практику інклюзивна освіта, яка в Україні повинна співіснувати із загальною і спеціальною»[2, с. 11].

Маємо констатувати, що завдяки вітчизняним і зарубіжним науковцям існує достатня теоретична і практична база щодо розв'язання проблем інклюзії. Наукові дослідження М. Алексєєвої, С. Альохіної, Л. Годовникової, М. Малофєєва, Н. Назарової, М. Семаго, А. Захарова, Г. Іващенко, В. Кондрашина, А. Копитіна, Л. Обухової, Л. Одинченко, О. Чебикіної, М. Щибрик тощо присвячені соціальній, культурній і освітній інклюзії дітей з особливими освітніми потребами.

Такі вітчизняні науковці, як-от: В. Бондар, Т. Євтухова, І. Іванова, А. Колупаєва, О. Савченко, В. Синьов, О. Столяренко, В. Тищенко, А. Шевчук, М. Шеремет та інші присвятили свої дослідження проблемі залучення дітей з особливими освітніми потребами до навчання у закладах загальної середньої освіти.

Слід згадати теоретичні дослідження щодо сутності та специфіки інклюзивної освіти і методологічних основ її впровадження в освітній процес загальноосвітніх навчальних закладів таких дослідників як: В. Бойко, Г. Бурова, О. Василенко, Г. Давиденко, М. Захарчук, С. Іноземцева, М. Малік, Н. Назарова, К. Островська, О. Рассказова, Т. Скорик та ін.

Заслужують на увагу методичні напрацювання С. Акішиної, Л. Будяк, Л. Вавіної, І. Калініченко, Т. Скрипник, О. Чеботарьової щодо модифікації навчального середовища в інклюзивних умовах початкової школи та організації роботи з батьками і фахівцями для вдосконалення практики навчання, виховання і корекції розвитку дітей із особливими освітніми потребами та без них. Варто також

назвати професорку Ірину Демченко, яка у своїй дисертації досліджувала проблему підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти [4].

Включення дітей з особливими освітніми потребами в систему роботи групи продовженого дня закладу загальної середньої освіти також вартує уваги науковців, однак такий аспект не знайшов належного висвітлення в науковій літературі, що й зумовило підготовку цієї наукової розвідки.

Метою статті є висвітлення особливостей роботи інклюзивної групи продовженого дня, організації освітнього процесу та навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти.

Інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, про що зазначено в підпункті 12 розділу першого статті 1 та статті 20 розділу другого Закону України «Про освіту» [7].

Маємо визнати, що в Україні політика інклюзивної освіти активно розвивається, відкриваються нові заклади освіти з інклюзивною формою навчання, інклюзивні ресурсні центри, ведеться активна підготовка фахівців, здатних ефективно працювати в умовах інклюзії.

Саме тому в місті Києві ми спостерігаємо достатньо стрімке зростання закладів загальної середньої освіти, де опановують навчання діти з особливими освітніми потребами. Розглянемо таблицю за даними звіту «Освіта Києва» [7].

	2018 рік	2019 рік	2020 рік	Збільшення у % (за останній рік)
Кількість інклюзивних ЗЗСО	127	157	205	30%
Кількість інклюзивних класів	385	558	837	50%
Кількість учнів (осіб ООП)	800	1018	1403	38%

Ставки асистента вчителя	дані відсутні	606	816	35%
---------------------------------	---------------	-----	-----	-----

У 2020 навчальному році у 205 закладах загальної середньої освіти (у 2019 році – 157 шкіл) функціонують 837 інклюзивні класи (у 2019 році – 558 класів), у яких навчаються 1403 дітей з особливими освітніми потребами (далі – ООП), що складало 1018 осіб у 2019 році. У 2020 році показники кількості шкіл збільшено на 30 %, класів – на 50% та учнів – на 38%.

До штатних розписів закладів загальної середньої освіти введено 816 ставок асистентів учителів (у 2019 році – 609 ставок), що на 34% більше за минулий навчальний рік.

Разом з тим, у 18 закладах загальної середньої освіти утворено 80 спеціальних класів, в яких здобувають освіту 756 осіб з особливими освітніми потребами.

Для кожного учня з особливими освітніми потребами командою психолого-педагогічного супроводу та за участі батьків дитини, розроблена Індивідуальна програма розвитку, здійснюється психолого-педагогічний супровід.

У закладах загальної середньої освіти, в яких утворені спеціальні та інклюзивні класи та інклюзивні ГПД, поетапно облаштовується безпечне середовище з врахуванням індивідуальних особливостей учнів з особливими освітніми потребами. Наразі, облаштовано 110 ресурсних кімнат. У таких кімнатах учні з особливими освітніми потребами мають змогу відпочити і розвиватися у спеціально обладнаному освітньому просторі, який розділений на зони: психологічного розвантаження, формування навичок самообслуговування, інших видів діяльності.

Інклюзивна група продовженого дня (далі – ГПД) не складає виключення і так само активно функціонує у системі освіти міста Києва та є органічною складовою освітнього процесу. Адже відповідно до [Закону України «Про освіту»](#) [7], [Закону України «Про повну загальну середню освіту»](#) [8], Порядку організації інклюзивного

навчання у закладах загальної середньої освіти ([постанова КМУ від 15 серпня 2011 р. № 872](#)) [19] та пункту 7 Порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти ([наказ МОН від 25.06.2018 р. № 677](#))[20] для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти може бути організовано роботу інклюзивної ГПД.

Звичайна ГПД стане інклюзивною лише за умови, коли до її складу буде зараховано особу (осіб) з особливими освітніми потребами. Формується така група на підставі письмового звернення батьків осіб з особливими освітніми потребами, інших законних представників.

Шкода, що офіційні дані про інклюзивні ГПД відсутні у згаданому звіті. Можливо, пройшло ще мало часу для аналізу такої інформації, адже лише з вересня 2018 року почали працювати такі групи, проте маємо зазначити: оскільки інклюзивні групи формуються для осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти, то приблизна кількість їх вже на сьогодні може сягати близько 120.

Звертаємо увагу, що в одній інклюзивній ГПД відповідно до Положення [20] кількість учнів з особливими освітніми потребами має становити певну кількість:

- ✓ не більше 3 дітей з особливими освітніми потребами із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;
- ✓ не більше 2 дітей з особливими освітніми потребами дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках [20].

Таким чином, навчання 2 дітей з різними особливими освітніми потребами в одній групі повністю обґрунтоване, але для такої групи, залежно від типу порушення, складніше створити відповідні безпечні та комфортні умови перебування та навчання. Доцільно комплектувати дітей в одну групу з однорідними порушеннями або схожими за методами адаптації та корекції. Хочемо також наголосити, що певні особливості або інші вимоги щодо наповнюваності інклюзивної групи нормативно не закріплені. Тобто наповнюваність – така сама, як і у звичайних ГПД. Поділ класу на групи для вивчення окремих предметів регламентує наказ МОН від 20.02.2002 №128, який не містить особливостей поділу інклюзивних класів [21].

Санітарно-гігієнічні вимоги до роботи інклюзивної ГПД регламентують Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (постанова Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63) [5].

Організація освітнього процесу здійснюється з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності осіб з особливими освітніми потребами, **ІПР** (індивідуальних програм розвитку), **ІНП** (індивідуальних навчальних планів, за наявності) та рекомендацій **ІРЦ** (інклюзивно-ресурсних центрів) [18].

Супроводжують освітню діяльність учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивній ГПД одразу декілька фахівців. Зазвичай із дитиною, окрім вихователя ГПД, працює асистент вихователя, психолог, корекційні педагоги. Координація їхньої роботи надзвичайно важлива. Проте найбільше навантаження, на наше переконання, покладається на асистента вихователя, адже це людина, яка безпосередньо відслідковує реакції та специфіку поведінки учня з ООП, спостерігає, розуміє його потреби та методи їхнього задоволення. Так само, як і асистент учителя та вихователь ГПД, він має бути обізнаний із навчальними планами класу з кожного предмету, всіх розділів освітньої програми та виховної роботи. Цей фахівець має комунікувати з вихователем ГПД, учителем та його асистентом, психологом,

корекційними педагогами та батьками, а також допомагати дитині із соціальною комунікацією в інклюзивній ГПД. Обговорювати та аналізувати досягнення в навчанні та соціалізації таких учнів педагогам потрібно щоденно, бо така структурна та системна робота дає змогу планувати відповідні завдання та уроки, готувати адаптовані чи модифіковані навчальні матеріали для навчання учнів з ООП заздалегідь.

Саме асистент вихователя інклюзивної ГПД активно підтримує зв'язок із батьками учнів, налагоджує з ними стосунки та докладно розповідає про успіхи в навчанні та соціалізації.

Невід'ємною складовою успішного освітнього результату та комфортного перебування в інклюзивній ГПД є співпраця з батьками дітей з особливими освітніми потребами, які активно залучені до освітнього процесу та працюють з педагогами на засадах співробітництва, довіри, толерантності та розуміння.

Сьогодні також існує вже успішний напрацьований досвід, коли батьки таких дітей влаштовуються на посаду асистента, щоб максимально бути разом із своєю дитиною та якомога фахово допомагати їй опановувати освіту.

Підбиваючи ризик, маємо відверто визнати, що інклюзивна ГПД на шляху становлення переживає ще чимало труднощів, до яких належать професійна невідповідність педагогічних кадрів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, архітектурна непристосованість споруд закладів загальної середньої освіти, недостатній ступінь розвитку нормативно-правової бази, неналежне додаткове фінансування, академічна перевантаженість навчальних програм, які важко адаптувати до освітніх потреб зазначеної категорії дітей, недостатній рівень методичного забезпечення, негативне ставлення деяких батьків до інклюзивного навчання. Такий стан можна пояснити передусім тим, що інклюзивна ГПД лише починає свою історію розвитку, а перелічені актуальні питання можуть стати темами подальших наукових розвідок.

Висновок. Врахування та реалізація нормативно-правового, науково-методичного забезпечення змісту та організації освітнього процесу, використання сучасних підходів до інклюзивного навчання, що включають цілеспрямовану діяльність педагогів та батьків учнів, співпрацю з командою фахівців, забезпечують комфортне перебування дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивній ГПД, створюють підґрунтя для успішного освітнього результату.

Список використаних джерел:

1. Альохіна С. Інклюзивна освіта в Україні : здобутки, проблеми та перспективи: аналітичного звіту за результатами комплексного дослідження / С. Альохіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/974948>.
2. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні // Людинознавчі студії. – Серія «Педагогіка». – 2015. – Випуск 1/33. – С. 4–11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/Lstud_2015_1\(33\)_3.pdf](file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/Lstud_2015_1(33)_3.pdf)
3. Балахонова О.В. Проблеми інклюзивної освіти в Україні // Інклюзивна освіта: досвід і перспективи: [монографія] / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, 2016. – 242 с.
4. Демченко І.І. Підготовка вчителя до роботи в інклюзивній початковій школі : моногр. / І. І. Демченко. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2015. – 500 с.
5. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (постанова Головного санітарного лікаря № 63 від 14.08. 2001 р. // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0063588-01>
6. Звіт Департаменту освіти і науки виконавчого органу (Київської міської ради) Київської міської державної адміністрації «Освіта Києва». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2019/12/23/zvit_DON_2019.pdf
7. Закон України «Про освіту» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Закону України «Про повну загальну середню освіту» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>
9. Колупаєва А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : [монографія] / А. Колупаєва. – К. : «Саміт-Книга», 2009. – 272 с. : іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
10. Концепція Нової української школи // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
11. Концепція розвитку інклюзивної освіти (наказ МОН № 912 від 01.10.2010 р.) // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
12. Лист МОН, молоді та спорту України від 18.05.2012 №1/9–384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.uua/pro-organizaciyu-inklyuzivno-go-navchannja-u-zagalnoosvitnih-doc103247.html>.

13. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі: монографія. – Київ: Центр учбової літератури, 2018. – 430 с.
14. Методичні рекомендації щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами в закладах освіти в 2019/2020 н.р. // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2019/08/07/rekomendatsiiorganizatsiya-navchannyaoop.pdf>.
15. Москалюк О.І. Інклюзивна освіта в контексті проблем, суперечностей та перспектив // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2017. – Випуск 1 (40). – С.172–174.
16. Назарова Н. Интегрированное (инклюзивное) образование : генезис и проблемы внедрения / Н. Назарова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mgpu.ru>.
17. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.allbest.ru>
18. Положення про інклюзивно-ресурсний центр (постанова Кабінету Міністрів України № 545 від 12.07. 2017 р.) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.
19. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15.08. 2011 р.) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
20. Про затвердження порядку створення груп подовженого дня у державних і комунальних закладах загальної середньої освіти (наказ МОН № 677 від 25.06. 2018 р.) // Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/nakaz-mon-vid-25-cher-vnya-2018-r-pro-zatverdzhennya-poryadku-stvorennya-grup-podovzhenogo-dnya-u-derzhavnih-i-komunalnih-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
21. Про наповнюваність груп (наказ № 128 від 20.02.2002 р. Із змінами, внесеними згідно з наказом МОН №572 ([z0844-02](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0844-02)) від 09.10.2002 р. та наказом МОН № 921 ([z1482-12](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1482-12)) від 17.08.2012 р.) // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-02>
22. Стадієнко Н. Шляхи інтеграції дітей з особливими потребами у суспільство // Кроки докомпетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник / Ред. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.
23. Указ Президента України «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 25 червня 2013 року № 344/2013. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
24. Ушакова І. Освіта дітей з особливими потребами: пошук та перспективи / І. Ушакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2008/97-84-11.pdf>. Закон України «Про освіту» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Abstract. *The article highlights the features of the work of the inclusive group of extended day in the institution of general secondary education, the organization of the educational process and the education of children with special educational needs in an inclusive education.*

Key words: *children with special educational needs, inclusive education, extended day group, general secondary education institution.*